

drugs, psychotropic substances and precursors.

Stated the absence of unified criterion of monitoring, methodology of assessment scale for assessing the spread of drugs and drug addicted population in the whole country and in its individual regions, cities and towns. But almost all scholars are unanimous that the situation with drugs is very serious, tends to further deterioration, accompanied by activation of many other negative social processes in society.

The author has analyzed the statistics of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the Prosecutor General's office of Ukraine, which allowed the conclusion that the overall level of crime in trafficking drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors in the past five years has steadily decrease, that doesn't respond to the impending assessment provided by the Government of Ukraine according to the situation in the field studied. Stated since 1990 crime in trafficking in narcotics, psychotropic substances, their analogues and precursors in several times have increased.

The author has concluded that generally positive statistical picture of against crime in trafficking drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors has the following shortcomings: there is a tendency to reduce crime in the field studied is not correlated with available, though insignificant, increasing number of people who use drugs; available drop in seizure of drugs in Ukraine may indicate the latency of this segment, because as indicated above in Ukraine there is no significant increase in people who inject drugs; dynamics of crime, which investigated, which is reflected in the official statistics do not correlate with the statement of the Government of the country of rampant drug addiction in the country; formed no single information-analytical and statistical Fund in combating illicit trafficking drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors that do not allow for corresponding monitoring in view of all subjects engaged countering this crime.

One of the factors that affect latency smuggling of drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors is an armed conflict in eastern Ukraine and Crimea annexation. In addition, the difference in the above statistical data additionally confirms the latent side relative to people who consume drugs.

Keywords: *smuggling, narcotic, crime, psychotropic substances and precursor structure and dynamics of crime.*

Надійшла до редакції 12.03.2015

ІВЛЄВ М. М.

аспірант

*(Інститут права імені Володимира Сташица
Класичного приватного університету)*

УДК 343.35

ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНІЙ ЯК СУБ'ЄКТ ВІЙСЬКОВОГО ЗЛОЧИНУ

Досліджено правовий статус військовозобов'язаного як спеціального суб'єкта злочинів проти встановленого порядку несення військової служби.

Ключові слова: *злочини проти встановленого порядку несення служби, військовозобов'язаний, спеціальний суб'єкт злочину.*

Постановка проблеми. В доктрині кримінального права дослідження проблем обґрунтованого, тобто законного притягнення до кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів завжди вважалося актуальним, оскільки

цього вимагала реалізація проголошених Конституцією України [1] принципів побудови правової держави. Сьогодні це обумовлюється також потребою приведення кримінально-правової теорії відповідальності спеціального суб'єкта злочину у відповідність до сучасного (не самого кращого) етапу розвитку кримінального закону, а також необхідністю переосмислення низки теоретичних положень і постулатів військового права.

Зауважимо, що новий Кримінальний кодекс України (далі – КК) ввів у правову дійсність цілу низку новел з визначення поняття спеціального суб'єкта злочину, встановлення нових видів спеціальних суб'єктів, яких у старому КК не було. Разом з тим критерії і принципи криміналізації діянь спеціальних суб'єктів в теорії кримінального права належним чином розглянуті не були.

Отже, актуальність проблеми, до якої ми звертаємось, обумовлена: поширеністю складів зі спеціальним суб'єктом у новому кримінальному законі; сучасними потребами практики, яка має певні складнощі з кваліфікацією кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом; властивостями спеціальних суб'єктів військових злочинів, їх значенням як для правильної кваліфікації діянь, так і для призначення виду покарання, яке широко диференціюється залежно від властивостей суб'єкта злочину.

Все вищевикладене свідчить про необхідність теоретичного узагальнення проблем відповідальності спеціальних суб'єктів злочину в сучасних умовах розвитку кримінально-правової теорії, з урахуванням нових реалій, перш за все надзвичайних подій на Сході України.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблематиці військової злочинності приділяли увагу такі вчені: Г.М. Анісімов, В.П. Бодаєвський, Ю.П. Дзюба, М.І. Карпенко, В.І. Касинюк, М.Й. Коржанський, М.І. Панов, О.А. Чуваков, Є.Б. Пузиревський, О.М. Сарнавський, С.О. Харитонов, О.С. Ткачук та інші. Але ці дослідження переважно стосувалися мирного часу.

Метою роботи є дослідження проблематики притягнення до кримінальної відповідальності військовозобов'язаних як спеціальних суб'єктів військових злочинів, з'ясування місця і ролі норм про спеціального суб'єкта військового злочину в сучасній структурі вказаного інституту кримінального права. Завданням дослідження є розгляд проблеми теорії і практики відповідальності військовозобов'язаного як спеціального суб'єкта військових злочинів, передбачених Розділом XIX КК України; теоретичне обґрунтування необхідності корекції визначення спеціального суб'єкта в чинному законодавстві. Предметом дослідження є військовозобов'язаний як суб'єкт військових злочинів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні на життєдіяльність Збройних Сил (далі – ЗСУ) та інших військових формувань України впливають дещо інші фактичні реалії, які потребують наукового дослідження з внесенням відповідних коректив як у військове законодавство, так і слідчо-судову практику. Однією з таких реалій є мобілізація до лав ЗСУ та інших військових формувань кількох десятків тисяч військовозобов'язаних, більшість з яких направляється в район проведення Антитерористичної операції (далі – АТО).

Іншою реалією є той факт, що частина військовозобов'язаних в зоні АТО і поза нею вчиняє чимало загальнокримінальних і військових злочинів, в т.ч. насильницьких.

Зауважимо, що питання про суб'єкта злочину, по суті, є питанням про особу, яка вчинила злочин і яка підлягає за це кримінальній відповідальності. Це впливає також з назви розділу IV «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності» Загальної частини КК України.

Проведене дослідження дає підстави вважати невірним визнання військовозобов'язаного суб'єктом усіх без винятку злочинів, передбачених Розділом XIX Особливої частини КК України. Нам здається, що тут необхідно ураховувати два аспекти: 1) фактичний статус особи (військовозобов'язаний чи військовослужбовець) на час вчинення військового злочину; 2) пряму вказівку на спеціального суб'єкта злочину – «військовозобов'язаного» у конкретній статті або частині статті КК України.

Звернемося до Розділу XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» Особливої частини КК України. Згідно із ст. 401 КК «Поняття військового злочину»:

1. Військовими злочинами визнаються передбачені цим розділом злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірочних) або спеціальних зборів.

2. За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом... [2].

Як бачимо, поняття військового злочину засноване на загальному визначенні злочину, сформульованому законодавцем у ст. 11 Кримінального кодексу України. М.І. Панов і С.О. Харитонов слушно зауважують, що поняття військового злочину має ще й ряд специфічних ознак, вказаних у ст. 401 КК. Цими ознаками є такі: 1) спеціальний об'єкт злочину – встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби; 2) спеціальний суб'єкт злочину – військовослужбовець, а також військовозобов'язаний під час проходження навчальних (чи перевірочних) або спеціальних зборів [3, с. 917]. Тобто за другою ознакою військовозобов'язаний, спеціальний суб'єкт військового злочину, з'являється як такий у певний час – під час проходження навчальних (чи перевірочних) або спеціальних зборів.

Слід також зауважити, що численні зміни і доповнення, внесені останнім часом до КК та інших нормативно-правових актів, що регулюють військову сферу, інші сфери діяльності держави і суспільства, введення в обіг понять «часткова мобілізація», «цільова мобілізація», «особливий період», «відбудовний період» та інших понять, повинні були, але чомусь не призвели

до змін ст. 401 КК України в частині щодо більш чіткого визначення суб'єкта військових злочинів, зокрема, у часовому (час вчинення) і територіальному (місце вчинення) вимірі.

Відомо, що кримінальне право поряд з поняттям *загального суб'єкта* злочину передбачає і поняття *спеціального суб'єкта*. Ч. 2 ст. 18 КК визначає, що *спеціальним суб'єктом* злочину є фізична, осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа. Отже, *спеціальний суб'єкт* – це особа, яка, крім обов'язкових загальних ознак (фізична, осудна особа, яка досягла певного віку), має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені у статті Особливої частини для суб'єкта конкретного складу злочину. Ознаки спеціального суб'єкта доповнюють загальне поняття суб'єкта злочину, виступаючи як додаткові. Ці спеціальні ознаки бувають різними. Наприклад, службовий стан, професія (лікар), певна діяльність (підприємець), родинні відносини (мати новонародженої дитини) тощо [4, с. 12].

М.І. Хавронюк зауважує, що в окремих нормах розділу XIX Особливої частини КК як суб'єкти злочину вказуються лише військовослужбовці (ч.ч. 2 і 3 ст. 407, ч. 1 ст. 407, ч. 1 ст. 409, ч. 1 ст. 410, ст. 431), в т.ч. військовослужбовці строкової служби (ч. 1 ст. 407, ч. 1 ст. 413). Якщо ж конкретна норма розділу прямо вказує лише на військовослужбовця як суб'єкта відповідного злочину, цій нормі не можна давати розширеного тлумачення [5, с. 82–83]. Інші автори вказують, наприклад: «З прямої вказівки в диспозиції ст. 410 КК України випливає, що ним може бути тільки військовослужбовець» [6, с. 10].

Військова служба у ЗСУ регулюється Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» [7] і полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни. Серед семи видів військової служби, встановлених цим Законом, про службу військовозобов'язаних взагалі не йдеться. Виходить, що вони не можуть визнаватися військовослужбовцями навіть під час проходження навчальних (чи перевірочних) або спеціальних зборів. А отже, для набуття ними статусу військовослужбовців має статися якась подія, юридичний факт, наприклад, оголошення війни, військового стану, мобілізації тощо.

Згідно із ст. 9 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», *військовозобов'язані* – особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави [7]. Отже, можемо зробити висновок щодо однопорядковості понять «проходження військової служби» і «проходження зборів». Інші дослідники теж переконані, що за змістом закону поняття «проходження військової служби» не охоплює собою поняття «проходження зборів», а останнє є лише видом виконання військового обов'язку в запасі. Тому військовозобов'язані можуть виконувати лише окремі обов'язки військової служби і не несуть відповідальності за злочини проти порядку проходження військової служби (ст.ст. 407–409), дезертирство (ст. 408), практично не можуть ухилитися від

військової служби, в тому числі шляхом самокалічення або симуляції хвороби, підроблення документів чи іншого обману, а також за відмову від несення обов'язків військової служби (ст. 409). Терміни проходження зборів від 10 днів до 2 місяців, тому військовозобов'язані зазвичай і не вчиняють цих злочинів, а частіше ухиляються від проходження зборів взагалі, за що несуть відповідальність за ч. 2 ст. 337 КК України [5, с. 83]. Терміни в даному випадку мають визначальне значення, оскільки «чинність кримінального закону у часі означає можливість чи неможливість застосування певного кримінального закону (у той чи інший час конкретного суспільно небезпечного діяння)» [8, с. 196]. З іншого боку, ситуація щодо визнання (невизнання) військовозобов'язаного спеціальним суб'єктом військових злочинів докорінним чином змінюється у разі оголошення в країні чи на окремих її територіях військового стану. В такому випадку до часової ознаки додається територіальна, тобто військовозобов'язаний може визнаватися спеціальним суб'єктом військових злочинів лише у разі вчинення злочину на визначеній законом території.

Згідно із ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це *особливий режим*, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [9]. Згідно із ч. 5 ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію», військовозобов'язані та резервісти, які перебувають на зборах, у разі оголошення мобілізації продовжують перебувати на зборах. За необхідності зазначені особи призиваються на військову службу [10]. Отже, лише у разі призову військовозобов'язаних за мобілізацією вони набувають статусу військовослужбовців з усіма правовими наслідками, що стосуються такого статусу. Однак на особливий період військовозобов'язані такого статусу не мають, а отже, не можуть бути суб'єктами усіх без винятку військових злочинів.

Маємо зауважити, що російський законодавець загальне поняття воєнного злочину в ч. 1 ст. 331 «Поняття злочинів проти воєнної служби» Глави 33 «Злочини проти воєнної служби» Розділу XI Особливої частини Кримінального кодексу Російської Федерації визначає аналогічно українському: «Злочинами проти воєнної служби визнаються передбачені даною главою злочини проти встановленого порядку проходження воєнної служби, вчинені військовослужбовцями, які проходять воєнну службу за призовом або за контрактом, а також громадянами, які перебувають в запасі, під час проходження ними воєнних зборів» [11, с. 884]. Що стосується немирного часу, то у ч. 3 ст. 331 КК РФ визначено: «Кримінальна відповідальність за злочини проти воєнної служби, вчинені у військовий час або в бойовій обстановці, визначається законодавством Російської Федерації військового часу» [11, с. 884].

Зауважимо, що за російським законодавством військовослужбовцями (на посадах солдат, сержантів і старшин) Збройних сил РФ, інших військових формувань (крім ФСБ, військ МВС, Прикордонних військ) можуть бути й іноземні громадяни (ч.ч. 2, 3 ст. 2 Федерального Закону «Про воїнський обов'язок і воєнну службу» [12]. Тобто, на відміну від українського військового законодавства, в РФ спеціальними суб'єктами військових злочинів можуть визнаватися також іноземні громадяни, які за контрактом проходять воєнну службу у Збройних силах РФ та інших військових формуваннях.

Підсумовуючи викладене, можемо зробити такі **висновки**:

1) стаття 401 Кримінального кодексу України, в частині щодо суб'єктного складу військових злочинів, законодавцем сформульована для мирного часу, а тому сьогодні потребує внесення змін;

2) за чинним кримінальним законом військовозобов'язаний не є суб'єктом усіх без винятку злочинів, передбачених Розділом XIX Особливої частини КК України;

3) частину 1 статті 401 Кримінального кодексу України необхідно змінити: після слів «вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірочних) або спеціальних зборів» доповнити словами «чи в особливий період на територіях, визначених спеціальним законом».

Бібліографічні посилання

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 253/96-ВР // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // ВВР України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., доп. – Х., 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 травня 2001 року / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К., 2001.
5. Хавронюк М.І. Військові злочини : комент. законодавства / М.І. Хавронюк, С.І. Дячук., М.І. Мельник. – К., 2003.
6. Бодаєвський В.П. Кримінальна відповідальність військовослужбовців за корисливі посягання на військове майно (ст. 410 КК України) : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид наук : спец. 12.00.08 / В.П. Бодаєвський. – Запоріжжя, 2010.
7. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232 –ХІІ // ВВР України. – 1992. – № 27. – Ст. 385.
8. Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А.С. Беницького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. – К., 2011.
9. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1647-ІІ // ВВР України. – 2000. – № 28. – Ст. 224.
10. Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543-ХІІ // ВВР України. – 1993. – № 44. – Ст. 416.
11. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / С.А. Боженко, Ю.В. Грачева, Л.Д. Ермакова и др. ; отв. ред. А.И. Рарог. – 10-е изд., перераб. и доп. – М., 2014.
12. О воинской обязанности и военной службе : Закон Российской Федерации от 28 марта 1998 г. № 53-ФЗ / Собрание законодательства Российской Федерации. – 1998. – № 13. – Ст. 1476.

Ивлев М. Н. Военнообязанный как субъект воинского преступления. Исследован правовой статус военнообязанного как специального субъекта преступлений против установленного порядка несения военной службы.

Ключевые слова: *преступления против установленного порядка несения военной службы, военнообязанный, специальный субъект преступления.*

Ivlyev M. M. Liable for military service as a subject of military crimes. The legal status of liable for military service as a special subject of crimes against the established order of military service has been studied in the article. The author expresses justifiable doubts as to the validity of the recognition of liable for military service subject to any and all crimes provided for in Section XIX of the Criminal Code of Ukraine. He has highlighted the necessity of taking into account the temporal and territorial basis for justified recognition of liable for military service as a subject to a crime of this type.

As a result of study the author has formulated a number of conclusions:

1) article 401 of the Criminal Code of Ukraine, in part subject composition of military crimes is formulated for peaceful period, and therefore requires changes and additions to the realities of the present;

2) in its modern formulation of Part 1 of Article 401 of Criminal Code of Ukraine does not recognize liable for military service as a subject to any and all crimes against the established order of military service;

3) in connection with the above mentioned facts to the Part 1 of Article 401 Criminal Code of Ukraine need to make changes by inserting after "committed by military personnel and reservists during training (or verification) or special military trainings", the words "or in a special period at the territory specified in law".

Keywords: *crime against the established order of military service, liable for military service, special subject of crime.*

Надійшла до редакції 10.03.2015

Козак О. В.

здобувач

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

УДК 343.2

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Досліджено поняття «суспільно небезпечні наслідки», «матеріальна шкода», «майнова шкода», внесено пропозиції щодо удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за злочини, наслідком яких є спричинення матеріальної шкоди.

Ключові слова: *суспільно небезпечні наслідки, шкода, матеріальна шкода, майнова шкода, суспільна небезпечність, кримінально-правова відповідальність.*

Постановка проблеми. Поняття злочину у кримінальному праві України визнається фундаментальною та універсальною категорією, що лежить в основі змісту всіх кримінально-правових інститутів, а тому його визначенню надається надзвичайно велике значення. Однією з найважливіших об'єктивних ознак